

افزایش حس مسئولیت‌پذیری دانش آموزان

با روشی خلاقانه در دیبرستان شهید بینایی

پروانه دهنادی
کارشناس ارشد تکنولوژی آموزشی

جلسه از آنان خواسته شد که گلدان حاوی گیاه رشد یافته را در روز درختکاری به همراه گزارش یا مقاله تحقیق خود به اولیاء دیبرستان تحويل دهند.

طابق مصاحبه انجام شده با والدین در ارتباط با رفتار و چگونگی مواجهه فرزندان شان با مسائل روزمره زندگی اکثر اولیای دانش آموزان اذعان داشتند که روحیه مسئولیت‌پذیری فرزندان شان نسبت به گذشته افزایش یافته است و آن‌ها از حالت بی تفاوتی نسبت به دنیای پیرامون خود در آمده‌اند. در مدرسه نیز مشارکت دانش آموزان شرکت‌کننده در این پژوهش، در کارهای گروهی و کمک به دولستان خود در اجرای برنامه‌ها بسیار چشمگیر بود. قابل ذکر است که این گیاهان در جشنواره پژوهش دانش آموزان در معرض نمایش قرار گرفت.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت‌پذیری، روش خلاقانه، دانش آموزان

چکیده

جهان امروز در تمامی ابعاد خود به سرعت در حال رشد و دگرگونی است. نظام تعلیم و تربیت به عنوان بخشی از این دنیای نوگرا، باید در اهداف، برنامه‌ها و روش‌های خود مستعد پذیرش این دگرگونی باشد. آنچه که می‌تواند به نسل جوان در این عرصه مدد رسانده و آنان را به سرمنزل مقصود رهنمایی شود احساس مسئولیتی است که بایستی در وجود خویش پیرواراند. در پژوهش حاضر که یک پژوهش کاربردی و از نوع آزمایشی است، با اتخاذ روشی جذاب و خلاقانه و با به کارگیری «نظریه انتخاب گلسر» به افزایش حس مسئولیت‌پذیری در دانش آموزان پرداخته شده است. این فرایند در دو مرحله و مجموعاً در ده جلسه انجام گردید و نهایتاً به ۴۰ نفر از دانش آموزان پایه هفتم، که به صورت داوطلبانه انتخاب شده بودند، قلمه گیاهان متفاوتی در اوایل آذرماه تحويل داده شد و پس از آموزش‌های لازم طی ۸

مسئولیت‌پذیر نبودن معضل فرهنگی ایجاد می‌کند، به نحوی که افراد به جای تلاش در جهت رفع مشکلات و بررسی علل ناکامی‌ها، آن را توجیه کرده و به دنبال مقصودیگری می‌گردند تا خود را پاک و لایق نشان دهند. بدین ترتیب زمینه یادگیری رفتارهای ناصحیح در جامعه فراهم می‌شود که این خود عامل عقب‌ماندگی و درمانندگی کشور در حوزه‌های مختلف خواهد شد. همچنین در خانواده‌های امروزی همسران شاغل هستند و ساعات کمتری را در منزل حضور دارند در نتیجه فرزندی که خواهر و برادر ندارد در بهترین حالت ساعات تنها خود را با موبایل، بازی‌های رایانه‌ای و شبکه‌های مجازی پر خواهد کرد و شبکه‌های مجازی به آهستگی جایگزین خواهر و برادری که ندارند می‌شود، حتی جایگاه پدر و مادر را برای کودک پر خواهد کرد و فرزند احساس مسئولیتی در برای اطرافیان خود نخواهد داشت (امین، ۱۳۹۰).

بانگاهی گذرا به پدیده‌های ناخوشایند فرهنگی و آسیب‌های اجتماعی که ریشه در بی‌مسئولیتی دارند، ضرورت پرداختن به این مسئله آشکار می‌شود.

مقدمه
امروزه این اتفاق نظر وجود دارد که انسان و جهان از ریشه و بنیاد در حال زایش و نو شدن است، این شتاب تصاعدی نه تنها در تغییرات ابزاری و فناوری که حتی در ماهیت انسانی نیز رخ می‌دهد و سبب پیدایش تحولات تازه در نظام تعلیم و تربیت نیز می‌شود. بنابراین نسل جدید پاید هوشمندانه به این نوزایی تن دهد و تعلیم و تربیت نیز در اهداف، برنامه‌ها و روش‌های خود مستعد پذیرش این دگرگونی باشد، چرا که تا انسان‌ها از درون متحول نشوند امکان تحول در جهان بیرونی خواهد بود.

مسئولیت‌پذیری را می‌توان چنین تعریف کرد: قابلیت پذیرش، پاسخگویی و به عهده گرفتن کاری که از کسی درخواست می‌شود و شخص حق دارد آن را بپذیرد یار دهد. مسئولیت‌پذیری در روند رشد صحیح انسان‌ها پدید می‌آید (رفعتیان، ۱۳۸۷).
مسئولیت‌پذیری بیانگر نوعی نگرش و مهارت است که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر آموختنی و اکتسابی است. این عادت از ابتدای زندگی به تدریج ایجاد می‌شود. در واقع انسان هرگز نمی‌تواند رفتاری مسئولانه از خود نشان دهد مگر این رفتار را در طول زندگی خود گرفته باشد. جو خانوادگی و فضای حاکم بر روابط والدین و فرزندان یکی از مهم‌ترین عوامل است که نقش بسزایی در پرورش احساس مسئولیت در فرزندان دارد.

ویژگی‌های افراد مسئولیت‌پذیر

داشتن اعتماد به نفس، فعل بودن و پویایی، قبول شکستها در صورت ناکامی به جای مقصود افسانه دیگران یا توجیه شکست‌ها، تلاش جهت جبران ناکامی‌ها، انعطاف‌پذیر بودن در صورت لزوم، پاسخ‌گو بودن نسبت به امور محوله، و برنامه‌ریزی جهت دسترسی به اهداف از قبل تعیین شده.

مسئولیت‌پذیری بیانگر نوعی نگرش و مهارت است که مانند هر نوع نگرش و مهارت دیگر آموختنی و اکتسابی است. این عادت از ابتدای زندگی به تدریج ایجاد می‌شود. در واقع انسان هرگز نمی‌تواند رفتاری مسئولانه از خود نشان دهد مگر این رفتارادر طول زندگی خود فراگرفته باشد. جو خانوادگی و فضای حاکم بر روابط والدین و فرزندان یکی از مهم‌ترین عوامل است که نقش بسزایی در پیروزش احساس مسئولیت در فرزندان دارد

هدف: افزایش روحیه مسئولیت‌پذیری دانشآموزان با روش خلاقانه و جذاب.

روش تحقیق

به منظور نیل به هدف پژوهش و انتخاب روش مناسب فرایند کار طی دو مرحله انجام گرفت.
از آنجا که تئوری انتخاب علت رفتار را توضیح می‌دهد و اینکه افراد «چگونه» و «چرا» رفتار می‌کنند و چون از منظر گلسر آموزش مسئولیت‌پذیری یک فرایند مداخله‌ای و برای حل مؤثر مسائل به کار گرفته می‌شود ایندا باستی جلسه‌ای مشارکتی و توجیهی در بین اولیای دبیرستان و سپس بین اولیای دانشآموزان به‌طور مستقل تشکیل می‌گردید.
به همین سبب در مرحله اول دو جلسه هماندیشی با شرکت گروهی مشتمل از مدیر دبیرستان، دبیران راهنمای، مشاور و دبیر پژوهش تشکیل شد و راهکارهای متعددی با توجه به تجارب عملی و دانش نظری دیگر محققان بیان گردید و نهایتاً ایده نهایی به

نمایی پیشنهاد شد. بدین صورت که دانشآموزان داوطلب برای پیروزش گیاهان از طرف دبیر پژوهش مشخص و تعیین شده و تشویق گرددند و مسئولیت رشد و تکثیر گیاهان، از مرحله دریافت قلمه تا کاشت و پیروزش آن، به دانشآموز داده شود و سرانجام پس از سه ماه گزارش نگهداری و پیروزش گیاه مربوطه را همراه با خود گیاه رشد یافته به مدرسه بیاورند و در جشنواره پژوهش دانشآموزان شرکت کنند؛ ضمن آنکه در طی این فرایند با نظرستجوی از اولیای مدرسه و اولیای دانشآموزان چگونگی وضعیت مسئولیت‌پذیری دانشآموزان رصد گردد. بنابراین در مرحله اول طی دو جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، بخش‌های ذیل تبیین گردید:

۱. طرح مشکل (مسئولیت‌پذیر نبودن دانشآموزان)
۲. ایده‌یابی و طرح پیشنهادی
۳. انتخاب طرح تکمیلی برتر
۴. تقسیم کار و تبیین شرح وظایف گروه

در خصوص بند ۲ و ۳ نکات زیر مطرح و تصمیماتی اتخاذ شد:
- در جلسات هماندیشی در دبیرستان بینایی پژوهش توزیع قلمه گیاهان متنوع و پیروزش و نگهداری آن‌ها پیشنهاد شد و مورد تأیید گروه قرار گرفت. سپس مصوب شد که مدیر و مشاور مدرسه طی اعلام جمعی از اولیای دانشآموزان ذی نفع دعوت رسمی به عمل بیاورند و با طرح موضوع پرسش و پاسخ، از نظرات و پیشنهادهایی که در جهت بهبود طرح توسعه اولیا مطرح می‌شود استفاده گردد.
در مرحله دوم طی ۸ جلسه، آشنایی دانشآموزان با طرح

طی کرده‌اند و پرس‌وجو از افراد مطلع یکی از دغدغه‌های فکری آنان شده است تا بتوانند از گیاه خود به بهترین شکل نگهداری نموده و آن را پرورش دهند.

در این خصوص رفتار دانشآموزان نشان شده در کار سوق‌های دبیرستان، که بعد از انجام این پروژه تشکیل گردید، شرکت آنان در کارهای گروهی، کمک به دوستان خود در اجرای برنامه و تشکیل بازارچه عیناً مشاهده شد. همچنین برخی از اولین که فرزندشان در امور منزل و نگهداری از خواهر یا برادر کوچک‌تر خود شرکت نموده و حتی پیش‌قدم می‌شود رضایت خود را از این طرح خلاقانه اعلام نمودند. این شواهد می‌تواند دال بر افزایش روحیه همکاری و حس مسئولیت‌پذیری در دانشآموزان باشد.

نتیجه‌گیری

تفاوت در میزان و نحوه اجتماعی شدن و مسئولیت‌پذیری افراد،تابع عوامل متعددی است که از میان آن‌ها دو عامل خانواده و مدرسه در شیوه اجتماعی کردن آنان تأثیر بسیاری دارد. در کشورهای توسعه یافته، روان‌شناسان و جامعه‌شناسان تلاش می‌کنند کوکان و نوجوانان را اشخاصی مؤثر، کارآمد و صاحب زندگی فردی و اجتماعی باز آورند، زیرا سلامت و شایستگی و یا فساد و بیماری افراد به کیفیت تربیت و محیط اجتماعی - فرهنگی آن‌ها بستگی دارد. اصلاح دیدگاه‌ها و نیز شیوه‌های تربیتی حاکم بر نهادهای تربیتی مانند خانواده و مدرسه می‌تواند در پرورش انسان‌های متفکر، مسئول و آگاه و بالنده بسیار تأثیرگذار باشد (حسینی قمی، ۱۳۹۱).

به‌طور کلی در مدارس، پرورش باید در سه حیطه دانش، توانایی، مسئولیت‌پذیری و تعهد صورت پذیرد. برای آنکه دانشآموز مسئولیت‌پذیر باشد باید توانایی شناخت خطرات و مضرات را داشته، فرصلها و موقعیت‌ها را بشناسد و از انگیزه لازم برای انتخاب رفتاری که هم منافع خود و هم دیگران را تضمین کند برخوردار باشد (موریس و الیاس، ۱۳۸۰).

در روند افزایش مسئولیت‌پذیری خود و یا تقویت آن در دیگران، با ثبات بودن و متعهد بودن دو شرط مهم و اساسی است. هر قدر جدیت در انجام کار و پایداری بیشتر باشد، احتمال دستیابی به اهداف بیشتر می‌شود. لذا مسئولیتی که پذیرفته می‌شود هر چند کوچک، باید به‌طور منظم انجام گردد. دیگر آنکه برای برنامه‌ریزی به دیگران کمک شود و سپس فرد را تشویق نموده تا فهرستی از اهداف بلندمدت خود تهیه کرده و گام‌های لازم برای رسیدن به این اهداف را یادداشت نماید. هر چند وقت یک بار نیز از فرد خواسته شود که یادداشت‌هایش را به مسئول خود نشان دهد و بگوید که چقدر به اهداف خود نزدیک شده است. علاوه بر این، مربی باید فرد را به خاطر گام‌هایی که در مسیر مسئولیت‌پذیری برداشته است تشویق نموده و درباره اصلاح اشتباهاش راهنمایی‌های لازم را ارائه نماید. امید است با اصلاح دیدگاه‌ها و شیوه‌های تربیتی در خانواده و جامعه شاهد پرورش و بالندگی نسل آینده‌ساز این مرز و بوم باشیم.

مورد نظر و تحويل قلمه گیاهان و آموزش آنان جهت نگهداری و پرورش گیاهان فرایند تحقیق انجام پذیرفت.

جلسات اول و دوم: به‌منظور آشنایی با طرح مذکور و چگونگی انجام آن و خودسنجی دانشآموزان در ارتباط با میزان مسئولیت‌پذیری‌شان، به مدت ۹۰ دقیقه در هر جلسه، برای ۱۲۰ نفر از دانشآموزان پایه هفتم، توسط دبیر پژوهش و مشاور دبیرستان انجام شده و با به‌کارگیری تکنیک پرسش و پاسخ واقعیت درمانی (تئوری انتخاب گلسر) فرایند کار در جهت خودسنجی و دعوت به مسئولیت‌پذیری صورت گرفت.

جلسه سوم: ثبت‌نام از دانشآموزان علاقه‌مند از میان ۱۲۰ نفر (به تعداد ۴۰ نفر) در این طرح و اهدای قلمه‌های گیاهان متفاوت به دانشآموزان و تقسیم‌بندی دانشآموزان بر اساس گیاهان مشترک به‌منظور آموزش‌های جداگانه، به مدت ۱۲۰ دقیقه انجام شد.

جلسات چهارم، پنجم، ششم و هفتم: آموزش مستمر چگونگی پرورش و نگهداری قلمه‌ها و نوشتن تحقیق مربوطه به صورت مقاله علمی - پژوهشی برای شرکت در جشنواره داخلی پژوهش و دیگر مسابقات پژوهشی خارج از مدرسه و همچنین دادن تکلیف به آنان طی چهار جلسه ۹۰ دقیقه‌ای توسط دبیران راهنمای دخوص چگونگی نگهداری گیاهان به‌طور تخصصی و حرفاًی و همچنین توسط دبیر پژوهش در خصوص نگارش مقاله موردنظر صورت گرفت.

جلسه هشتم: برگزاری جشنواره اختصاصی پژوهش با راههای تحقیقات علمی و عملی دانشآموزان در نمایشگاه همراه با گیاهان خود در پایان اسفند ماه که طی برگزاری این جشنواره از اولیای دانشآموزان نیز دعوت به عمل آمد و نتایج طرح تبیین شد.

لازم به ذکر است که دانشآموزان تکالیف خود را در هر جلسه ارائه می‌نمودند که رفع اشکال می‌گردید. برخی از آنان نیز در جلسات خصوصی از دبیران مربوطه راهنمایی می‌گرفتند. کل فرایند آموزش و تحقیق از ابتدای آبان ماه تا آخر بهمن ماه به‌طول انجامید.

در این راستا به جهت گرفتن بازخورد رفتاری دانشآموزان در حین انجام فرایند تحقیق و بررسی ثمریخشی فرایند کار، طی سه جلسه به فاصله یک ماه (آخر آبان، آخر آذر و آخر دی ماه) از اولیای مدرسه و خانواده دانشآموزان دعوت به عمل آمد و با نجام مصاحبه، گزارشی از میزان مسئولیت‌پذیری دانشآموز و مصاديق آن و همچنین رضایت خانواده‌ها دریافت گردید.

یافته‌ها

مطابق مصاحبه انجام شده با والدین در ارتباط با چگونگی برخورد و رفتار دانشآموزان با مسائل موجود، اکثر اولیای دانشآموزان اذعان داشتند که روحیه مسئولیت‌پذیری فرزندانشان نسبت به گذشته افزایش یافته و از حالتی با تفاوتی نسبت به دنیای پرامون خود درآمده‌اند. والدین توضیح می‌دادند که فرزندشان از گیاه خود مانند یک عضو خانواده نگهداری نموده و برخی از آن‌ها مسافت‌های طولانی را برای کسب اطلاعات بیشتر در مورد پرورش گیاه مربوطه